

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Сидоренка Анатолія Олександровича на тему «Соціальний захист членів сімей військовослужбовців», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право»

Актуальність теми дослідження. Соціальний захист різних верств населення завжди було і є в центрі уваги правників. Особливої актуальності нині набуває соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. У цьому аспекті справедливим є твердження науковців: «...одним із головних напрямів у сфері захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей є захист їх соціальних прав... На цей час в Україні склалася система нормативно-правових актів, різної юридичної сили, які регулюють питання соціального та правового захисту військовослужбовців, їх конституційних прав і свобод, гарантій щодо їх реалізації». погоджуюся, що «усі заходи соціального захисту військовослужбовців носять перспективний характер, хоча можуть бути невідкладними та поступовими, розрахованими на тривалу реалізацію. Їх здійснення є юридично визначеним обов'язком держави, на відміну від бізнес-середовища, для якого обов'язок більшою мірою соціально обумовлений з окремим впливом чинників морального та економічного змісту. Державні органи зобов'язані вживати заходів з невідкладного соціального забезпечення осіб, залучених у збройне протистояння з ворогом і переважно здатні одразу реалізувати додаткові грошові виплати». Аналіз сучасного стану вирішення проблем забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей свідчить, що по-перше, залишається актуальним питання підвищення рівня грошового забезпечення військовослужбовців, створення ефективної системи матеріального заохочення та їх соціального захисту. По-друге, важливою проблемою соціального захисту військовослужбовців є відсутність ефективного механізму вирішення житлових проблем військовослужбовців та

членів їх сімей. По-третє, не відповідає потребам сьогодення система пільгового забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей. Нині соціальна захищеність членів сімей військовослужбовців стає важливим елементом зміцнення морально-психологічного стану військовослужбовців, що зрештою виявляється в підвищенні рівня їхньої боєготовності.

Саме тому дисертація Сидоренка Анатолія Олександровича на тему «Соціальний захист членів сімей військовослужбовців» є своєчасною науковою працею, оскільки на рівні комплексних досліджень у вітчизняній науці права соціального забезпечення бракує наукових праць, які розкривали б особливості соціального захисту членів сімей військовослужбовців. Тому на часі дослідити теоретично-прикладні засади соціального захисту членів сімей військовослужбовців, окреслити проблеми правового регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців в Україні та запропонувати шляхи їх вирішення.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. В цілому зміст дисертації характеризується високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Наукові положення дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан соціального захисту членів сімей військовослужбовців.

Дисертант досить вдало обрав методи дослідження (діалектичний, логіко-семантичний, метод системно-структурного аналізу, методи абстрагування й узагальнення, методи класифікації, групування, системно-функціональний, порівняльно-правовий та формально-логічний), відтак аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації, обумовили всебічність, повноту й об'єктивність отриманих наукових результатів.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є глибоким та комплексним дослідженням, яке проведене на високому науково-

методологічному рівні та характеризується змістовністю, коректністю наукової полеміки та логікою викладення матеріалу.

Одержані автором результати дослідження розв'язують ключові науково-прикладні питання. Зокрема, у ході дисертаційної роботи здобувачем було вдало вирішено низку важливих завдань, серед яких: з'ясувати зміст поняття та сутність соціального захисту членів сімей військовослужбовців; визначити й охарактеризувати принципи та розкрити нормативну базу соціального захисту членів сімей військовослужбовців; виокремити підстави й умови соціального захисту членів сімей військовослужбовців; визначити та розглянути гарантії захисту права членів сімей військовослужбовців на соціальний захист; охарактеризувати правове регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців у зарубіжних державах; окреслити проблеми правового регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців в Україні та запропонувати шляхи їх вирішення.

У дисертаційній роботі знайшло відображення чимало вагомих науково-прикладних здобутків, зокрема *уперше*:

виділено та комплексно охарактеризовано сутність соціального захисту членів сімей військовослужбовців, що виражається в такому: 1) це важлива складова соціальної держави, та її соціальної політики в цілому; 2) є одним із різновидів соціального захисту населення в цілому, та державної соціальної підтримки; 3) розглядається як функція держави у сфері соціального захисту; 4) аспекти та напрямки соціального захисту членів сімей військовослужбовців визначається специфікою військової служби; 5) особливе завдання здійснення соціального захисту членів сімей військовослужбовців – забезпечення можливостей для нормальної життєдіяльності та подальшого втілення планів кожною особою; 6) особлива мета соціального захисту членів сімей військовослужбовців – забезпечення умов для реалізації соціальних гарантій, передбачених законодавством України; 7) це різновид соціально-захисної

діяльності держави, яка спрямована на запобігання негативних наслідків по відношенню до членів сім'ї військовослужбовця; 8) соціальний захист членів сімей військовослужбовця розглядається як важливий чинник підвищення рівня боєздатності кожного конкретного військовослужбовця; 9) особливий суб'єкт отримання соціального захисту – члени сім'ї військовослужбовця, з якими мають проводити роботу, та в якого виникає право на отримання соціального захисту, соціального забезпечення пільг та відповідних державних гарантій;

зазначено про доцільність в умовах воєнного стану перегляду основних принципів, які мають бути покладені в основу соціального захисту військовослужбовців, серед яких мають бути сформовані принципові положення забезпечення здійснення соціального захисту не тільки самого військовослужбовця, а й членів його сім'ї, як окремих суб'єктів соціального захисту. Зокрема, до основних принципів соціального захисту членів сімей військовослужбовців віднесено: 1) принцип законності та верховенства права; 2) принцип соціальної справедливості; 3) принцип гуманізму, який спрямований не тільки на розуміння людини як найвищої соціальної цінності, а й сприяє створенню умов для гуманного й справедливого ставлення до такої категорії осіб, створення всіх необхідних умов для їх нормальної адаптації в суспільстві після, наприклад, певних негативних подій і життєвих обставин; 4) принцип диференціації умов та рівня соціального захисту, який забезпечує більш індивідуальний підхід до розуміння соціального захисту тієї чи іншої категорії осіб, визначає, які саме заходи соціального захисту варто застосувати та в якій мірі тощо; 5) принцип динамічності, який забезпечує здійснення певної реакції на відповідні ситуації в державі та конкретні правовідносини по відношенню до членів сімей військовослужбовців; 6) принцип достатності та повноти соціального захисту, суть якого зводиться до того, що держава має забезпечити належний рівень фінансування соціальних гарантій і соціальної підтримки членів сімей військовослужбовців на такому рівні, який є достатнім для життя

сім'ї на гідному рівні з урахуванням їх потреб і запитів; 7) принцип всебічності соціального захисту членів сімей військовослужбовців, тобто надання всебічної та різносторонньої допомоги членам сімей військовослужбовців, починаючи від матеріальної й соціальної допомоги, та закінчуючи наданням певної психологічної, юридичної допомоги, допомоги при настанні певних соціальних ризиків тощо; 8) принцип неупередженості (безсторонності) соціального захисту, що означає, як особистий, так і об'єктивний нейтралітет щодо здійснення соціального захисту членів сімей військовослужбовців; 9) принцип невідворотності соціального захисту та соціальної допомоги, який зводиться до того, що рівень соціального захисту членів сімей військовослужбовців не може зменшуватися чи скорочуватися; 10) принцип заборони дискримінації за будь-якими особистісними чи іншими ознаками; 11) принцип наукової й економічної обґрунтованості, тобто чітке розуміння того, що потребує як сім'я військовослужбовця в цілому, так і кожний її окремий член; 12) принцип дотримання найкращих інтересів членів сімей військовослужбовців; 13) принцип забезпечення участі членів сімей військовослужбовців у процесах прийняття рішень та їх урахування при здійсненні соціального захисту; 14) принцип урахування міжнародного нормативно-правового регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців; 15) принцип фінансово-правового захисту членів сімей військовослужбовців;

систематизовано основні умови соціального захисту членів сімей військовослужбовців, а саме: 1) наявність відповідного законодавства в указаній сфері, його стабільність, динамізм і мобільність; 2) соціальна зумовленість законів; 3) безумовність здійснення соціального захисту членів сімей військовослужбовців; 4) чітке розуміння чинників, які впливають на формування соціальної політики у сфері соціального захисту членів сімей військовослужбовців; 5) здійснення соціального моніторингу захисту прав членів сімей військовослужбовців на постійній основі; 6) створення

ефективного механізму соціального захисту та соціального забезпечення членів сімей військовослужбовців уповноваженими на це органами, органами місцевого самоврядування та державою загалом; 7) індивідуальний (адресний) підхід до кожного отримувача соціального захисту з числа членів сім'ї військовослужбовців; 8) наявність відповідного фінансування соціальних програм та соціального захисту членів сім'ї військовослужбовців;

на основі досвіду Ізраїлю обґрунтовано важливість упровадження в національну систему соціального захисту батьків військовослужбовця, який загинув чи пропав безвісти, допомоги батькам із лікуванням безпліддя, якщо вони хочуть мати іще одну дитину або оплату послуг сурогатної матері, а для вагітних дружин військовослужбовця – надання доплат на період вагітності з сьомого місяці вагітності й до кінця вагітності в чітко визначеній сумі, наприклад, у розмірі прожиткового мінімуму для непрацевдатних осіб.

Окрім зазначеного, привертає увагу також значна кількість англomовних джерел за тематикою дослідження, що ще більше підвищує цінність роботи.

Повнота викладу одержаних результатів. Основні наукові ідеї, положення та висновки дисертації повною мірою є апробованими, доступними широкому науковому загалу. Результати наукового пошуку знайшли відбиття у 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, в 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також у тезах 3 доповідей і наукових повідомлень, оприлюднених на наукових конференціях.

Висновки, пропозиції і рекомендації, що містяться у дисертації, мають безперечне теоретичне і практичне значення та можуть бути використані: у *науково-дослідній роботі* – для розвитку положень науки соціального права з метою поглиблення подальших досліджень проблем, які виникають щодо визначення та закріплення аспектів соціального захисту членів сімей військовослужбовців; у *нормотворчій діяльності* – у процесі прийняття нових

та підготовки змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, які закріплюють соціальних захист та конкретні соціальні гарантії членів сімей військовослужбовців; у *правозастосуванні* – для вдосконалення практичної діяльності органів державної влади, уповноважених на забезпечення та реалізацію державної політики щодо встановлення та реалізацію соціального захисту членів сімей військовослужбовців; в *освітньому процесі* – під час підготовки методичних розробок, підручників та навчальних посібників з дисципліни «Право соціального забезпечення», «Соціальне забезпечення», «Військове право» тощо.

У цілому дисертація є завершеною науковою працею, яка містить нові положення, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання у сфері права соціального забезпечення. Теоретичні результати й практичні положення, характеризуються єдністю, аргументованістю наукових висновків і узагальнень, та свідчать про особистий вклад дисертанта в науку права соціального забезпечення.

Дискусійні положення дисертації. Разом з цим, як і кожна наукова праця, дисертація А. О. Сидоренка містить дискусійні положення, що потребують додаткового обґрунтування, та стосовно яких можна висловити певні міркування, які можуть бути враховані дисертантом у подальшій науковій роботі.

1. У підрозділі 1.1. «Поняття та сутність соціального захисту членів сімей військовослужбовців» дослідження зазначено, що «розгляд соціального захисту членів сім'ї військовослужбовця доцільно розглядати виключно в широкому розумінні, оскільки питання соціального захисту не має обмежуватися виключно певними соціальними гарантіями та пільгами, а має в себе включати й низку важливих соціальних прав і гарантій, на які певні особи мають право, право на соціальне забезпечення, соціальне страхування, матеріальне забезпечення тощо». З наведеної тези виникає цілком логічне запитання щодо

соціального страхування, зокрема які завдання вирішують суспільство та держава за допомогою соціального страхування. Вважаємо під час написання дисертаційної роботи доцільним було б приділити більше уваги соціальному страхуванню, від цього дослідження набуло б більшого як теоретичного, так і практичного значення.

2. У підрозділі 3.2. «Проблеми правового регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців в Україні та шляхи їх вирішення» дисертаційної роботи зазначено, що «важливим аспектом сімейної політики, є соціальна допомога, спрямована на збереження сім'ї: стабілізація сім'ї; робота щодо розвитку членів сім'ї, вдосконалення сімейних стосунків». І тут виникає питання щодо розуміння сутності поняття соціальна допомога і чим вона відрізняється від соціальної підтримки, чи це тотожні явища? Тим більше, що ці терміни вказані навіть серед ключових слів, а відтак потребують їх детального розкриття.

3. Недостатнім також є дослідження існуючого нормативно-правового поля, що законодавчо регламентує особливості соціального захисту членів сім'ї військовослужбовців. Без усунення недоліків, які існують в зазначеному законодавстві, пропозиції автора щодо правової регламентації соціального захисту членів сім'ї військовослужбовців, важко реалізувати на практиці. Необхідно більш чітко формулювати пропозиції щодо змісту конкретних норм галузевого законодавства, до яких є необхідність внести відповідні зміни чи доповнення.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну й достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження А. О. Сидоренка відповідає обраній ним спеціальності 081 – «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є

самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можемо зробити висновок, що дисертація Сидоренка Анатолія Олександровича тему «Соціальний захист членів сімей військовослужбовців», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р.), п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її автор, Сидоренко Анатолій Олександрович, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент:

кандидатка юридичних наук, доцентка
доцентка кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Олена ЛУЦЕНКО

